

РЕГИОНАЛНА ПРОГРАМА ЗА ИНКЛУЗИВЕН ТУРИЗАМ НА ВАРДАРСКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН 2021- 2024

ЈУНИ 2021

Регионална програма за инклузивен туризам 2021-2024

Програмата овозможува максимална отвореност кон потребите на корисниците на услуги со попреченост, нивно активно вклучување во социјалниот живот, рекреативните и туристички активности.

Преку регионалната програма за инклузивен туризам се зајакнуваат капацитетите на регионот за обезбедување на услуги за лицата со попречености во областа на туризмот.

На овој начин, преку туризмот се развива инклузивно општествено за сите, кое овозможува континуиран развој.

Изработката на програмата е дел од проектот “Одржлив и инклузивен рамномерен регионален развој”, кој што е имплементиран од страна на Швајцарска Агенција за развој во соработка и Министерство за локална самоуправа на Северна Македонија.

„Содржината на оваа публикација не ги одразува погледите и ставовите на горенаведените институции.“

Експертски тим на ПРЕДА плус Фондација

Изработувачи:

Александар Панајотов
Анела Ставревска-Панајотова

Фотографии:

Александар Панајотов

СОДРЖИНА НА ТАБЕЛИ

*	Листа на кратенки	5
*	Вовед	6
1.	Вардарски плански регион	7
1.1	Географија и општи податоци	7
1.2	Општини и демографски податоци	8
1.3	Инфраструктура	8
1.4	Природни ресурси и богатства	9
1.5	Енергетска инфраструктура	9
1.6	Социо-економски карактеристики	9
1.7	Туризам	9
1.	Природни атрактивности	10
2.	Културно-историски атрактивности	10
3.	Останати услуги	11
2.	Методологија	12
3.	Инклузивен туризам	13
3.1	Туризмот како алатка за инклузија	13
3.2	Придобивки од инклузивниот туризам	13
	Лица со попреченост	13
	Стари и изнемоштени лица	14
	Лица кои имаат проблеми со мобилноста	14
	Лица со информациски и комуникациски проблеми	15
	Туристички дестинации	15
3.3	Трендови во инклузивниот туризам	15
3.4	Најчести бариери во инклузивниот туризам	16
3.5	SWOT анализа	16
4.	Препораки и мерки	21
	Туристички информации и нивна достапност	21
	Обуки за персонал	21
	Задоволување на основните потреби	21
	Задоволување на специфичните потреби во објектите	21
4.1	Принципи на универзалниот дизајн	21
4.2	Акционен план	22
	Листа на референци	28

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

ВПР

Вардарски плански регион

ДЗС

Државен завод за статистика

БДП

Бруто домашен производ

ЗПП

Значајно подрачје за птици

МЖСПП

Министерство за животна средина и просторно планирање

МЗШВ

Министерство за земјоделие, шумарство и водостопанство

МТВ

Министерство за транспорт и врски

РСМ

Република Северна Македонија

ВОВЕД

Во светот моментално живеат над 1 милијарда лица со некаква форма на попреченост, што претставува околу 15% од вкупната светска популација. Оваа висока бројка е причината што голем број развиени држави уште одамна го имаат започнато процесот на инклузија на овие лица во туризмот. Самиот концепт за инклузивен туризам се води од идејата дека туризмот треба да биде достапен за сите и треба да ги задоволи потребите на сите луѓе.

Во исто време, се стреми кон отстранување на физичките, културните и социјалните бариери со што им овозможува на сите луѓе да уживаат подеднакво.

Придобивките од развојот на оваа форма на туризмот секако ќе бидат најголеми за лицата со трајна попреченост, но и за оние со привремена попреченост, стари и изнемоштени лица, лица кои имаат проблеми со мобилноста, како и лицата со информациски и комуникациски проблеми. Не треба да ги заборавиме и туристичките дестинации кои можат да придонесат кон социјалната инклузија и подобрувањето на стандардот на живеење на нивните жители.

Во Република Северна Македонија, ова е прва програма која се фокусира на креирање препораки и мерки за развој на инклузивниот туризам. Вардарскиот плански регион е пионер во оваа област и ги поставува стандардите за сите други региони, а воедно и за самата држава. Оваа програма нуди основа за создавање на услови за развој на инклузивниот туризам и ги вклучува сите засегнати страни во процесот на креирањето, понудата, реализацијата и користењето на туристичките услуги и сервиси.

Во наредните 4 години, истата треба да послужи за изнаоѓање на решенија и активности за поддршка на инклузијата и сервисите за лицата со попречености на локално и општинско ниво.

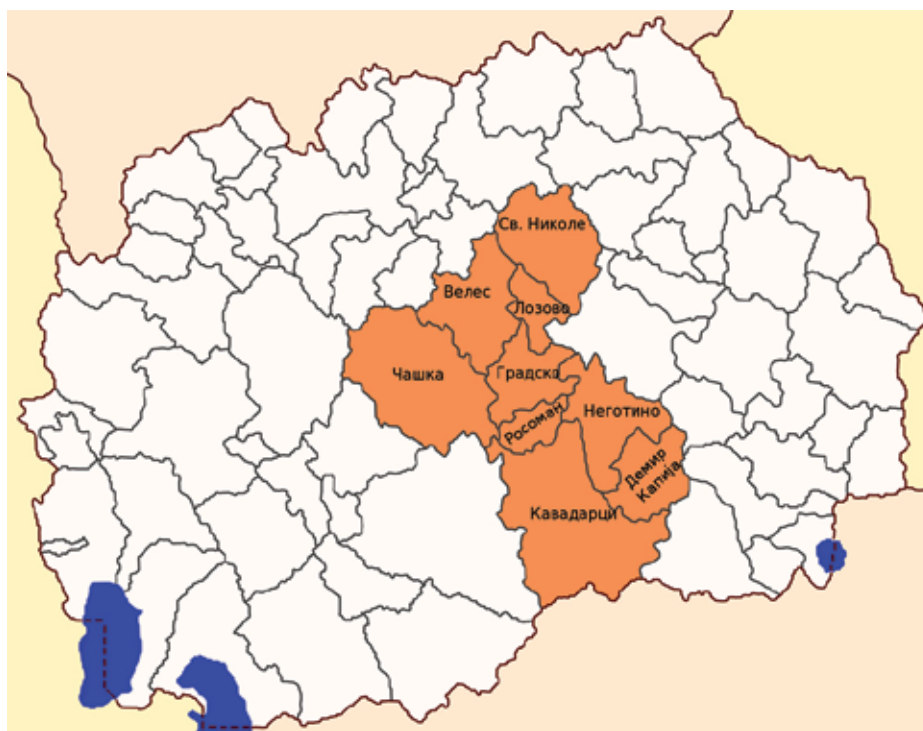
1. ВАРДАРСКИ ПЛАНСКИ РЕГИОН

Карактеристиките на Вардарскиот плански регион во ова поглавје се кратки и концизни за да послужат како вовед во програмата за инклузивен туризам. Подетални податоци можат да се најдат во стратешките документи на регионот, како и во документите на секоја општина одделно.

1.1 Географија и општи податоци

Вардарскиот плански регион (ВПР) се наоѓа во централниот дел на Северна Македонија и зафаќа вкупна површина од 4 063 км² или речиси 16 % од територијата на државата. Регионот го опфаќа средното сливно подрачје на реката Вардар, како и долните текови на Брегалница и Црна Река.

На јужниот и северозападниот дел е ограничен со високи планини - Кожуф на југ и Јакупица на северозапад, двете со надморска височина од над 2 000 m. На север и североисток, регионот опфаќа дел од Овче Поле, додека на источната страна е дефиниран со Демиркаписката клисура. На запад се наоѓаат планините Козјак, Дрен и Бабуна кои го одделуваат од Пелагониската котлина.

Карта бр.1: Вардарски плански регион

Поради големите висински разлики во различните делови на регионот, климата е разновидна. Во пониските делови преовладува континентална и умерено-континентална клима, во винските региони и Демиркаписката клисура медитеранска, додека во деловите со повисоки планини има алпска клима.

1.2 Општини и демографски податоци

Вардарскиот плански регион е административно поделен на 9 општини: Свети Николе, Велес, Лозово, Чашка, Градско, Росоман, Неготино, Кавадарци и Демир Капија. 5 од овие општини (Свети Николе, Велес, Неготино, Кавадарци и Демир Капија) се со седиште во градска населба, додека остатите 4 (Лозово, Чашка, Градско и Росоман) се со седиште во село.

На територијата на регионот во 2019 година живееле 151 755 жители, а односот помеѓу жени и мажи е скоро еднаков. Густината на населеност која изнесува 36 жители на km² е повеќе од 2 пати помала од просечната густина на населеност во државата, што покажува дека Вардарскиот плански регион е еден од најретко населените региони. Постојат 216 постојано населени места од кои само 5 се градски, додека останатите 211 се рурални. Најголемиот дел од населението живее во поголемите градови по течението на реката Вардар – Велес, Кавадарци и Неготино. Со исклучок на општина Чашка каде се бележи позитивен природен прираст на населението, сите други општини имаат негативен прираст.

1.3 Инфраструктура

Поради постоењето на автопатот A1 од Скопје до Гевгелија, Вардарскиот плански регион има одлична местоположба. Автопатот A1 директно ги поврзува Велес, Неготино и Демир Капија со Скопје, додека Свети Николе е поврзано со Скопје преку автопатот A2. Со овие два автопати, градовите се поврзани и со скопскиот интернационален аеродром. Свети Николе е поврзано со Велес и автопатот A1 преку брз и магистрален пат, додека врската со Кавадарци е остварена преку регионален пат. Останатите населени места, како и другите региони се генерално поврзани со регионални патишта кои за жал, како и во целата држава, се во лоша состојба.

Железничката линија на релација Скопје-Гевгелија исто така минува низ Вардарскиот регион, со тоа овозможувајќи втор начин за патување до Белград или Солун. Другите две железнички линии го поврзуваат регионот со Битола и Кочани.

Вардарскиот плански регион нема граничен премин за директен излез во некоја соседна држава, но во негова непосредна близина на југ се наоѓа преминот Богородица кој води кон Грција и Солун.

1.2 Општини и демографски податоци

Специфичната местоположба и климатските прилики во Вардарскиот регион се исклучително поволни за развој на земјоделието, а особено за лозарство и овоштарство. Регионот располага со речиси 150 илјади хектари земјоделско земјиште и со исто толкава површина под шума. Лозарските насади во регионот претставуваат речиси 50% од вкупните лозови насади во државата.

Реките Вардар, Црни Дрим, Брегалница, Тополка, Бабуна и Отовица, од кои се формирани хисроакумулациите Тиквеш, Лисиче и Младост претставуваат најголем дел од водените ресурси во Вардарскиот регион.

Во однос на минерали и руди, регионот располага со големи количини на никел и железо кои главно се експлоатираат во рудникот 'Ржаново.

1.5 Енергетска инфраструктура

ХЕЦ Тиквеш, ТЕЦ Неготино, нафтоводот Солун - Скопје и трафостаницата Дуброво се најважните енергетски структури во регионот. Хидроелектраната Тиквеш е најголемиот производител на електрична енергија, но нејзината работа е условена од нивото на езерото. ТЕЦ Неготино работи на мазут и се користи многу ретко како дополна во производството на електрична енергија. Искористувањето на сончевата енергија и ветерот се с уште на ниско ниво и покрај големиот број на сончеви денови и значајното присуство на ветер во регионот.

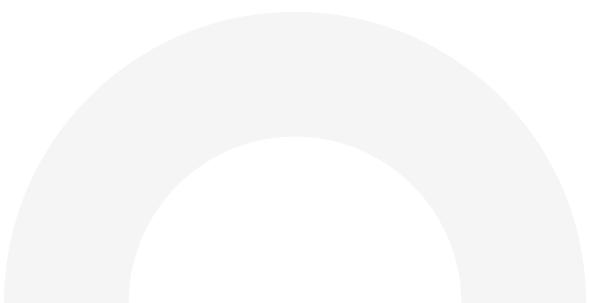
1.6 Социо-економски карактеристики

Вардарскиот плански регион во минатите години учествува со околу 7,65 % од домашниот бруто домашен производ (БДП) на ниво на државата, што е релативно низок процент (Извор: ДЗС). Стапката на невработеност полека опаѓа и согласно податоците од Државниот завод за статистика, невработеноста во руралните средини е далеку поголема од онаа во урбаните средини.

1.7 Туризам

Потенцијалите на регионот за развој на туризмот се големи. Богатството на природни и културни атрактивности, постоењето на вински региони, ски центар и архелоски локалитети се одличен предуслов за развивање на различни форми на туризам.

Една од главните одлики на Вардарскиот плански регион е транзитноста. Самата местоположба на Коридорот 10, близината на автопатот и фактот дека во последните години (заклучно со 2019г.) низ државата транзитираат над 3 милиони лица годишно, акцентот треба да се стави на развој на транзитниот туризам.

Поголемиот дел од населените места се поврзани со градовите, но состојбата на патиштата не е најповолна.

Статистиката покажува пораст на бројот на туристи и ноќевања во минатите години (заклучно со 2019г.), посебно на бројот на странски туристи и ноќевања кои тие ги остваруваат (Извор: ДЗС). Ова е уште еден позитивен факт кој ја поддржува идејата за развој на транзитниот туризам. Туристи кои транзитираат ги има во голем број, она што му треба на регионот е подобрување и надополнување на понудата за привлекување и задржување на овие туристи.

Регионот сепак има слаба понуда на објекти за сместување и тие главно се наоѓаат во близина на поголемите населени места и градови.

1. Природни атрактивности

Најзападниот и најјужниот дел на регионот се карактеризираат со ридско-планински делови од кои како најзначајни би ги издвоиле масивот на Јакупица која се наоѓа на запад во општината Чашка и планината Кожуф на југ во општина Кавадарци. Обете спаѓаат во групата на високи планини со врвови над 2 000 m надморска височина.

Во составот на Вардарскиот плански регион спаѓаат Демиркаписката клисура која е прогласена за споменик на природата и источниот дел од Мариово. Понудата дополнително ја збогатува и Овче Поле, втората најголема житница во државата.

Од водените ресурси најзначајна е реката Вардар, заедно со своите притоки од кои најголемите се Црна Река, Бабуна, Брегалница и Бошава.

Специфичната географска положба и условите на целата територија на Република Северна Македонија се причина за богатиот и разновиден биодиверзитет. Од флората се застапени голем број растителни, дрвенести и тревни видови, а посебно место зазема „Долината на кактусите“ во демиркапиското село Клисуре, додека од фауната освен најчестите видови присутни се и некои видови мршојадци.

2. Културно-историски атрактивности

Вардарскиот регион бил населен уште од праисторијата, што се должи на неговата одличната местоположба и поволните услови. За ова сведочат големиот број на археолошки наоѓалишта од кои најголемото и најзначајното на целата територија на државата е античкиот град Стоби.

Постојат голем број на цркви и манастири од кои дел датираат од средниот век, како што се манастирот Св. Архангел Михаил во општина Градско и манастирот Свети Димитрија во Велес. Едно од обележјата е и традиционалната градска архитектура која е надополнета со спомениците, спомен куќите и музеите.

Занаетството и фолклорот во регионот биле мошне развиени и денес можат да се најдат голем број на традиционални носии, везови и грнчарија.

3. Останати услуги

Вардарскиот регион опфаќа делови од винските региони Повардарие и регионот Пчиња-Осогово, во чиј состав влегуваат Тиквешкиот, Велешкиот и Овчеполскиот вински регион. Една од главните одлики на регионот е постоењето на голем број на винарии од кои дел нудат и сместувачки услуги.

Богатите водени ресурси, пред се притоците на Вардар се причина за изградбата на атрактивни рибни ресторани, вклучително и во планинските региони како на пример Нежилово. Хидроакумулацијата Тиквешко езеро е прогласена за строг природен резерват, додека езерата Младост во Велес, Лисиче во Чашка и Мавровица во Свети Николе пак се идеални за риболов.

Ски центарот Кожуф претставува огромна предност на регионот, но за жал поради ислучително лошата состојба на пристапниот пат, тој е вон употреба. Овде би го додале и спортско-качувачкиот локалитет Демир Капија, но и до овој локалитет пристапот е ограничен. Вреди да се споменат и уште некои други локалитети кои имаат капацитет да прераснат во идни туристички зони, како Етно село Клисуре (во изведба) и локалитетите Пешти и Брежа.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Прв чекор во креирањето на програмата за инклузивен туризам е дефинирање на пристапот и адресирање на терминот „попреченост“. Најлогичниот и најадекватниот пристап, а со тоа и начинот на планирање на мерките и активностите треба да биде базиран на концептот „туризам за сите“, секако во согласност со Конвенцијата за правата на лицата со попреченост на Обединетите Нации. За таа цел, оваа програма ќе се фокусира на придобивките од инклузивниот туризам, а не на попреченостите.

Целна група се првенствено лицата со попречености, меѓутоа во оваа група спаѓаат и старите и изнемоштени лица, лицата кои имаат проблеми со мобилноста, лицата со информациски и комуникациски проблеми и секако туристичките дестинации. Засегнати страни се Вардарскиот плански регион, институциите и јавниот сектор, невладините организации и Здруженијата на лицата со попречености.

Во првата фаза на изработка на овој документ се анализирани голем број информации кои се однесуваат на инклузивниот туризам и неговите придобивки. Во продолжение се разгледани трендовите во инклузивниот туризам и најчестите бариери со кои корисниците редовно се соочуваат. Врз основа на постоечките податоци, беше изработена SWOT анализа во која се претставени позитивните и негативните страни на Вардарскиот плански регион за развој на оваа форма на туризам. Направени се и 2 работилници за консултации со сите засегнати страни од Вардарскиот плански регион со цел да се утврдат потребите и недостатоците на регионот, како и да се добијат сите релевантни информации за успешно комплетирање на програмата.

Конечно, како епилог на истражувањето, предложени се препораки и мерки кои во иднина треба да се користат како водилка за развој на инклузивниот туризам во Вардарскиот плански регион.

Оваа програма треба да им послужи на општините во Вардарскиот регион во следните неколку години да креираат свои стратегии и програми за инклузивен туризам. Дополнително, мерките треба да овозможат надградување на постоечките стратешки документи во државата како Националната стратегија за туризам, регионалните стратегии за развој на рурален туризам и регионалните и локалните стратегии за развој.

¹ Национална стратегија за туризам на Република Македонија 2016-2021

3. ИНКЛУЗИВЕН ТУРИЗАМ

3.1 Туризмот како алатка за инклузија

Концептот за инклузивен туризам своите корени ги влече од 80-тите кога за прв пат се спојуваат термините „туризам„ и „достапност“. Опфаќа низа концепти и поими во врска со идеите дека туризмот треба да биде достапен за сите. Постојат повеќе термини кои се користат во светот: достапен туризам, адаптиран туризам, туризам за сите, но сите се фокусираат на идејата овој вид на туризам да биде достапен за сите луѓе. Не постои општоприфатена дефиниција затоа што овој концепт сè уште еволуира, но според Светската Туристичка Организација (UNWTO) и Buhalis and Darcy², дефиницијата за инклузивниот (достапниот) туризам е следната:

„Инклузивниот туризам е форма на туризам што вклучува стратешки планирани придобивки за соработка помеѓу засегнатите страни кои им овозможуваат на луѓето со барања за специфичен пристап и мобилност, како и визуелни, слушни и когнитивни димензии на пристап, да функционираат независно и со правичност и достоинство преку испорака на универзално дизајнирани туристички сервиси и околина“.

Оваа форма на туризмот ги разгледува потребите на луѓето со трајна и привремена попреченост, лица со специфични медицински состојби, постари лица, бремени жени и семејства со мали деца, и се стреми кон отстранување на сите бариери притоа зголемувајќи ја партиципативноста на луѓето и квалитетот на нивниот живот. Бариерите кои постојат не се само физички, туку и културни и социјални, што значи дека не е доволно само да се отстранат физичките пречки за пристап до некое место, туку и начинот на размислување, однесување и функционирање. Самиот збор инклузија значи вклучување или овозможување еднаков пристап за сите луѓе. Инклузивниот туризам има за цел да ги вклучи сите во процесот на креирањето, понудата, реализацијата и користењето на туристичките услуги и сервиси.

3.2 Придобивки од инклузивниот туризам

Лица со попреченост

Најважниот сегмент на инклузивниот туризам недвосмислено претставуваат лицата со попреченост. Информациите од крајот на 2020 година добиени од Светската Здравствена Организација (СЗО)³ покажуваат дека во светот има над 1 милијарда лица кои живеат со некаква форма на попреченост.

² UNWTO, 2016

³ Buhalis and Darcy, 2011

⁴ WHO, 2020

Оваа бројка претставува околу 15% од вкупната светска популација.

Според Конвенцијата за правата на лицата со попреченост на Обединетите Нации⁵, лицата со попреченост се лица со долготрајни физички, ментални интелектуални или сетилни оштетувања, кои во интеракција со различни бариери може да го попречат нивното целосно и ефективно учество во општеството на еднаква основа со другите. Светската Туристичка Организација дава друга дефиниција која се однесува на туризмот и вели, секоја личност чие целосно и ефективно учество во општеството на еднаква основа со другите во патувањето, сместувањето и другите туристички услуги е попречена од бариерите во животната средина во која се наоѓаат и од бариери во ставовите.

Во најбитната група на корисници на инклузивниот туризам спаѓаат:

- Лица со физичка попреченост или лица кои имаат намален капацитет за движење и потешкотии во извршувањето на вообичаените моторички активности, а попреченоста може да биде трајна или привремена. Треба да се направи дистинкција помеѓу лицата со физичка попреченост кои можат да одат и лицата кои не можат да одат и се движат со инвалидска количка;
- Лица со сетилни попречености, ги вклучуваат сите лица кои имаат пречки со видот, слухот или говорот. Тука спаѓаат лицата со оштетен вид и слепите лица, лицата со оштетен слух и глумите лица, како и лицата кои се неми;
- Лицата со интелектуална попреченост, кои се карактеризираат со намалени ментални функции;
- Лица со ментална или психолошка попреченост

Стари и изнемоштени лица

Овие лица преставуваат уште една група која има потреба од специфични туристички производи и услуги. Сепак, не сите стари лица имаат попречености и проблеми поврзани со годините, па затоа тие припаѓаат во групата на активни сениори.

Лица кои имаат проблеми со мобилноста

Самото патување на туристите и движењето од едно до друго место може да најде на пречки за да се пристапи до одредена локација. Во оваа група спаѓаат лицата кои се болни или повредени за време на патувањето или имале операција пред краток период, лицата кои имаат привремена физичка попреченост, лицата кои носат голем багаж или буткаат колички, бремените жени, семејствата со мали деца, лицата со низок или висок раст, како и оние кои имаат прекумерна тежина. Не треба да се заборават и придружниците на лицата со попреченост, а исто така и лицата кои имаат алергии и нетолеранција на храна.

⁵ United Nations Organization, 2006. Convention on the Rights of Persons with Disabilities

⁶ UNWTO, 2013

Лица со информациски и комуникациски проблеми

Проблем со кој туристите многу често се соочуваат при патување во друга држава каде јазикот е различен, жителите не зборат некој од светските јазици, или пак постои недостаток на информации за околината каде тие се наоѓаат. Овде се вбројуваат и непознавањето на културата и традициите, локалните обичаи, неможноста да се најде соодветно сместување или транспорт.

Туристички дестинации

Како една од најголемите индустрии со континуиран раст, туризмот има огромен потенцијал за поттикнување на локалните економии и подобрување на социјалните можности за сите подеднакво. Во условите во кои денес живееме и нееднаквоста на општеството, туризмот може им помогне на ранливите групи и лицата со попреченост полесно да се интегрираат.

Во поразвиените држави и државите кои својот фокус го имаат ставено на инклузивниот туризам, бројот на лица со попречености кои патуваат постојано се зголемува од година на година. Ова во голем дел се должи на подобрувањето на пристапноста и инфраструктурата, достапните информации и адаптираните објекти. Тие најчесто не патуваат сами и имаат пратители или членови на семејството кои ги придружуваат.

Истражувањата во Австралија покажуваат дека тие патуваат исто колку и сите други, најчесто во групи до 3 лица и остваруваат по неколку патувања годишно за релаксација, уживање или за посета на своите роднини.

Поради поголемата достапност на туристичките производи, се зголемува бројот на туристите во и вон сезоната и со тоа се намалуваат последиците од сезоналноста. Со ова достапните дестинации можат да придонесат кон подобрување на стандардот на живеење на нивните жители. Достапноста обезбедува дополнителни придобивки за заедниците во однос на повисок квалитет на услугата, одржливост и социјална инклузија.

3.3 Трендови во инклузивниот туризам

Достапноста с повеќе станува одлучувачки фактор во туризмот од причина што достапноста на одредено место или услуга има директно влијание на приливот на туристи, квалитетот на туризмот и економските придобивки.

Како последица на постојаните социо-економски промени во светот се зголемува и бројот на лицата со попреченост. Ова се должи на повеќе фактори како на пример се поголемиот број на ситуации каде може да дојде до некаква несреќа и напредокот на медицината во однос на спречување на фатални исходи од овие несреќи.

Дополнително, зголемениот животен век придонесува за зголемување на бројот на лицата на кои во одредено доба ќе почнат полека да им се намалуваат способностите. Поточно, можноста за некаква попреченост после 65-тата година е 14 пати поголема од можноста кога лицето има 4 години . Како поткрепа овде е и фактот дека населението во Европа се повеќе старее и се очекува овој тренд да продолжи барем до 2050 година.

Лицата со попреченост во развиените држави имаат поголем квалитет на живот и уживаат се повеќе во туризмот. Тие имаат високи примања, стабилни пензии, се потпираат на технолошкиот напредок при организирањето на патувањата, имаат се поголем избор на инклузивни дестинации и сакаат се повеќе да патуваат и уживаат.

Се поголемите побарувања на туризмот дестинациите да бидат достапни за секого се рефлектираат на квалитетот на услугите и економскиот бенефит. Отстранувањето на голем дел од бариерите за мобилност, пристап, комуникации и слично с повеќе се земаат во предвид при изборот на дестинациите. На пример, туристичките продукти кои се адаптирани за лицата со попреченост креираат поголеми придобивки за постарите лица и за семејствата со мали деца.

3.4 Најчести бариери во инклузивниот туризам

Бариерите со кои се соочуваат лицата со попреченост се најразлични и се среќаваат во сите фази на патувањето, почнувајќи од неговото планирање. Истите можат да бидат поделени во две категории, просторни бариери и социјални бариери.

Просторните бариери се јавуваат помеѓу корисникот и неговото опкружување (околината). Тие го попречуваат или комплетно спречуваат пристапот на корисникот до саканата дестинација. Можат да бидат информациски бариери, бариери во транспортот и јавниот превоз, архитектурни бариери, комуникациски бариери и слично.

Сепак, она што е најпроблематично и се среќава во сите туристички сектори, без разлика на достапноста или пристапноста се социјалните бариери. Ова се должи на начинот на кој општеството ги третира попреченостите. Поради немањето соодветно едуциран кадар, недостатокот на свесност за достапноста и инклузијата, погрешниот став и односот на персоналот, дури и достапните места стануваат непожелни.

3.5 SWOT анализа

За целите на оваа програма е изработена детална SWOT анализа за развој на инклузивниот туризам во Република Северна Македонија која ќе се искористи при креирањето на конкретните мерки и препораки.

⁷ Australian Bureau of Statistics, 2004. Disability, Ageing and Carers

⁸ Ageing Europe - statistics on population developments

Предности

- Одлична патна поврзаност на поголемиот дел од општините со автопатот А1 Скопје-Гевгелија
- Во близина на аеродром Скопје
- Добра патна поврзаност на градовите со помалите населени места по општините
- Релативно добра патна поврзаност помеѓу општините
- Голем дел од ВПР е неистражена туристичка дестинација со голем голем број природни и културни атракции
- Разновидна понуда на туристички атракции
- Вински региони и развиено лозарство
- Разнолична клима, од субмедитеранска во Демир Капија до алпска на Кожуф
- Чиста природа, изобилува со планини, шуми, пасишта и богат биодиверзитет
- Постоење на ски центар
- Многу добра железничка поврзаност со Скопје, Гевгелија, Битола и Кочани
- Руралните средини се во близина на автопат
- Питома средина и одлични услови за развој на инклузивен туризам
- Кратки патувања помеѓу локалитетите
- Гостопримливост на населението и позитивен став на месното население спрема туристите
- Постоење на добра мрежа на услужни дејности (здравствени домови, болница, пошта, јавни услуги)
- Постоење на инклузивна пешачка патека и други содржини околу езерото Младост
- Добра соработка на општините со граѓанскиот сектор во обезбедување на социјални услуги

Слабости

- Не постојат информации за пристапност или не се вклучени во понудите
- Недостаток на инклузивни туристички содржини и понуди
- Нема услови за персонализација на услугите, ниту можност за размена на искуства
- Нема објективни мерила за пристапноста и достапноста
- Недостаток на информации за пристапните патеки
- Пренагласување на потребите за мобилност како главна попреченост
- Нема доволно туристички и географски информации
- Слаба веродостојност на информациите
- Непостоечки или несоодветен транспорт и јавен превоз
- Став и однесување на персонал
- Непознавање на потребите
- Несоодветен или непостоечки паркинг
- Непристапни патеки до, околу и во објект
- Непостоечки или несоодветни рампи
- Несоодветни и непристапни бањи, тоалети и соблекувални
- Непристапни соби и мебел
- Несоодветни лифтови или нивно непостоење
- Непостоечка или несоодветна сигнализација
- Потешкотии при користење на излези за итни случаеви
- Неадекватни менија во ресторани
- Недоволен простор за движење во соби, ресторани, музеи и слично
- Недоволно искористување на фондови и средства од надворешни донатори

Предности

- Постоење на добро организирани традиционални манифестации во целиот Вардарски регион

Слабости

- Некои туристички локалитети (како и ски центарот Кожуф) се непристапни со автомобил поради непостоење на асфалтни патишта или нивна лоша состојба
- Лоша состојба на регионални и локални патишта – непристапност до одредени места
- Освен Стоби и неколку винарии кои се наоѓаат покрај автопат другите локалитети се непознати
- Нема доволно информации за регионот на интернет
- Слаба понуда и сезонска посетеност на регионот
- Недостаток на знаење и финансии за развој на инклузивен туризам
- Недостаток на квалификуван кадар и квалитетна услуга во туризмот и угостителството, како и непознавање странски јазици
- Поголемиот дел од сместувачки и угостителски капацитети се во околината на градовите, во помалите места и да нема опции
- Мал број од локалитетите и објектите се адаптирани за инклузивен туризам (табли, аудио водичи, пристапни рампи, обучен персонал, санитарни јазли итн.)
- Непостоење на програма за субвенционирање за објекти за сместување или туристички атракции
- Образовните стандарди во областа на туризмот се честопати ниски - истото важи и за квалитетот на услугите
- Низок број на туристи и ноќевања што се должи и на малиот број објекти за сместување
- Недостаток на туристичка сигнализација
- Низок степен на вклученост на локалното население во промоција на туризмот
- Непочитување на законот за градење при изведба на објекти

Можности

- Стандардизација на достапните сервиси и услуги
- Постојат многу фондови и можности за финансирање проекти од ЕУ
- Надградба на постоечки туристички понуди
- Да се биде прв во државава и меѓу првите на Балканот
- Изработка на национална посеопфатна стратегија за инклузивен туризам со учество на странски експерти
- Одлични можности за транзитен туризам, над 3 милиони туристи транзитираат годишно во РСМ
- Подобрување на привлечноста
- Подобрување на квалитетот и квантитетот на достапни податоци
- Подобрување на свесноста на локалното население во однос на туризмот
- Зголемен интерес за време на Пандемијата кај туристите од државата
- Меѓугранична соработка со Грција – размена на искуства, расботилници и слично

Ризици

- Продолжување на трендот миграција село-град кај младите
- Слаба комуникација со институции
- Слаба поддршка, ментална и материјална
- Политичка и економска нестабилност
- Некоординиран и нарамномерен развој
- Некоординираност помеѓу регионите
- Слаба финансиска моќ на општините да инвестираат во развој на туризмот
- Брзиот развој на технологијата
- Ризици од пандемии

Можеме да заклучиме дека силните страни на Вардарскиот плански регион се добрата патна поврзаност и транзитноста, чистата природа, разновидната клима и неистраженоста на самиот регион. Новото инклузивно игралиште на езерото Младост, пак го прави регионот единствен на целата територија на државата кој може да понуди ваква содржина.

Слабите страни се отсликуваат преку многу малиот број на пристапни или инклузивни туристички содржини, непостоењето на информации за самиот регион и туристичката понуда, немање соодветен кадар, како и неискористеноста на големиот број на достапни фондови.

Она на кое што треба да се работи во иднина пред се е подигнувањето на нивото на јавната свест, обезбедување на инклузивни содржини и стандардизација на достапните услуги и сервиси.

4. ПРЕПОРАКИ И МЕРКИ

Овие препораки укажуваат на соодветни мерки за на лицата со попреченост да им се овозможи еднаков пристап до транспортот, физичкото опкружување, информациите и комуникациите, како и други услуги и објекти отворени за јавноста или за јавна употреба, во урбаните, руралните области и крајбрежните зони. Фокусот треба да се стави на следниве 4 компоненти:

Туристички информации и нивна достапност

При подготовката на промотивните материјали треба да се земат во предвид сите потребни информации и истите треба да се во печатена форма и на интернет. Информациите треба да се однесуваат на сите достапни туристички сервиси и услуги, како и на достапните објекти и простории кои би се користеле за време на патувањето.

Задоволување на основните потреби

Персоналот треба да е соодветно обучен да може да одговори на сите барања, да дава услуги, да ги третира учесниците со почит и да знае како да комуницира со нив.

Задоволување на основните потреби

Овде треба да се адресираат основите побарувања во туристичките објекти и локалитети: паркинг, знаци, лифтови, тоалети и цени.

Задоволување на специфичните потреби во објектите

Побарувања за непречен престој и активности во туристички објекти и локалитети: пристап на аеродроми, на автобуски и железнички станици, простории во сместувачки капацитети, ресторани, музеи и други локалитети, екскурзии и прошетки.

4.1 Принципи на универзалниот дизајн

Универзалниот дизајн треба да ни послужи како алатка за постигнување на инклузијата во туризмот. Неговата цел е да го поедностави животот на сите луѓе, креирајќи производи, комуникации и опкружувања употребливи од што е можно повеќе луѓе за пониска цена, а се базира на следните 7 принципи:

1. Правична употреба – туристичкиот производ треба да е дизајниран да биде корисен, привлечен и да може да се понуди на луѓе со различни способности, а притоа да избегне поделба или стигматизирање на корисниците.

⁹ Universal Design Centre, 1997. The Principles of Universal Design, North Carolina State University

2. Флексибилност при употреба - туристичкиот производ треба да опфаќа широк спектар на индивидуални преференции и способности, а во исто време да може да биде адаптиран за потребите на корисникот.

3. Едноставна и интуитивна употреба - туристичкиот производ треба да ги содржи сите потребни информации подредени по важност, да е едноставен и лесен за разбирање без оглед на искуството на корисникот, неговото знаење, јазичните вештини или нивото на концентрација.

4. Согледливост на информациите - туристичкиот производ треба со корисникот да ги комуницира сите неопходни информации ефикасно, без оглед на амбиенталните услови или сетилните способности на корисникот. Информациите за околината, инструкциите или насоките треба да се презентираат сликовно, вербално или тактилно.

5. Толеранција за грешка - туристичкиот производ треба да ги минимизира опасностите и негативните последици од случајни или несакани дејства. Елементите мора да бидат распоредени за да се минимизираат опасностите и грешките - најкористените елементи мора да бидат најпристапни, додека опасните елементи мора да бидат елиминирани, изолирани, заштитени или минимизирани, како и да се обезбеди предупредување за можни опасности.

6. Мал физички напор - туристичкиот производ да може да се користи ефикасно, удобно и со минимален замор. Корисниците мора да одржуваат неутрална положба на телото, а неопходно е да се минимизираат повторувачките активности и физички замор.

7. Големина и простор за пристап и употреба - обезбедување на соодветна големина и простор за пристап, дофат, манипулација и употреба без оглед на големината, држењето на телото или подвижноста на корисникот.

При креирањето на финалниот туристички производ, треба да се обрне внимание на тоа дека освен употребливоста која произлегува од принципите на универзалниот дизајн, во предвид треба да се земат и економските, инженерските, културните, родовите и еколошките фактори. Со интегрирањето на сите овие фактори треба да се добие производ кој ќе може да ги задоволи потребите на што повеќе корисници.

4.2 Акционен план

Предложените мерки во акциониот план во следните 4 години треба да им послужат на општините во Вардарскиот плански регион при креирањето на сопствени регионални и локални стратегии и програми за развој на инклузивниот туризам.

Оваа програма треба да даде насоки при планирањето на идните конкретни активности, да се одредат носителите на овие активности и врз нивна основа да се дефинираат буџетите на секоја општина посебно. Поради овие причини, акциониот план е поделен во групи со цел да се олесни неговата имплементација за реализација на одредена мерка во конкретната целна група.

Вардарски плански регион, институции и јавен сектор - НВО и Здруженија на лица со попреченост

Соработка и вмрежување на државни институции со јавен сектор, НВО и Здруженија на лица со попреченост	Добивање информации за потребите на лицата со попреченост и редовна надградба на истите
Анализа на можностите за инклузивен туризам	Проценка на можностите за инклузивен туризам и креирање локални стратегии за инклузивен туризам
Кампањи за кревање на јавната свест и спроведување на Конвенцијата на ОН за правата на лицата со попреченост	Кревање нивото на јавната свест за почитување на правата на лицата со попреченост и елиминирање на дискриминацијата
Употреба на принципите на универзалниот дизајн	Истражување и развој на универзално дизајнирани производи кои ќе помогнат при креирањето на инклузивни туристички производи
Обезбедување поддршка за иницијативи за пристапност и инклузија	Полесна интеграција на лицата со попреченост во општеството и создавање услови за уживање во туризмот
Почитување и спроведување на Законот за градење	Обезбедување пристапност во сите новозиградени туристички објекти и адаптација на постоечките
Обезбедување пристап до информации, технологии и комуникации	Олеснување на процесот на инклузија за лицата со попреченост и активно учество во креирањето на модерни и иновативни инклузивни содржини
Обуки за лични асистенти и помагатели за лицата со попреченост	Олеснување на движењето на лицата со попреченост до туристичките дестинации
Спроведување на законски регулативи	Овозможување на лицата со попреченост да уживаат во сите нивни права
Меѓународна соработка и вмрежување со здруженија и асоцијации кои промовираат и практикуваат инклузивен туризам	Обезбедување информации за креирање инклузивни туристички производи и споделување најдобри практики за прилагодување на ресурсите, објектите, услугите и транспортот
Обезбедување извори за финансирање од ЕУ	Финансирање и реализација на проекти релевантни за инклузивниот туризам
Обезбедување олеснувања (попусти) за лица со попреченост во туристички дестинации	Креирање услови да лицата со попреченост уживаат во што поголем број со што се зголемува атрактивноста на дестинациите
Ангажирање странски експерти од областа на инклузивниот туризам	Обезбедување есенцијални информации за процесот на креирање и менаџирање инклузивни туристички дестинации и производи
Организација на патувања и настани (култура, спорт, традиција) за лица со попреченост низ државата	Подигање на јавната свест, промоција на инклузивниот туризам, привлекување на поголем број на посетители
Изработка на мапа на ВПР за инклузивен туризам	Добивање на сите потребни информации за инклузивни дестинации, туристички локалитети и производи
Изработка на вебсајт и апликација за инклузивен туризам	Обезбедување на информации за достапни локалитети, сервиси и услуги во ВПР
Пилот проекти за секој сектор посебно - од пристап за инвалидска количка до обука на персонал за давање услуги, табли за слепи лица, аудио водич, тури, вработување лице со попреченост итн.	Зголемување на инклузивност на ВПР. Проектите би се спровеле во следните 4 години во хотел, винарија, локалитет (како на пример Стоби каде веќе имаат аудио водич), туристичко информативно биро, туристичка агенција (адаптација и организација на тури) и слично

Менаџирање на туристички дестинации

Мерка

Очекуван резултат

Анализа на туристичките дестинации

Идентификување на постоечки инклузивни содржини, содржини кои можат да се адаптираат и проценка на можност за нивна комплетна инклузивност

Обезбедување на услови за развој на инклузивни производи

Задоволување на сите аспекти на инклузивниот туризам (информации, обучен персонал, основни и специфични потреби)

Вклучување на лицата со попреченост во креирањето на политиките, како и партиципација во креирањето и менаџирањето на дестинациите и објектите

Зголемување на инклузивноста и атрактивноста на дестинациите за сите посетители, кревање на јавната свест

Брендирање на дестинациите како инклузивни и нивна промоција

Зголемување на атрактивноста и посетеноста, можност за ВПР да се етаблира како пионер во инклузивниот туризам во државата

Обезбедување компетитивност и одржливост на дестинациите

Зголемување на понудата и квалитетот на услугите, можностите за вработување и остварување економски бенефит

Стандардизација на достапните сервиси и услуги

Мерка

Очекуван резултат

Употреба на сите постоечки начини на комуникација како знаковен јазик, Брајово писмо и аудио записи на повеќе јазици

Олеснување на комуникацијата, обезбедување непречен инклузивен пристап и зголемување на бројот на туристи

Поставување на унифициран систем за резервација на туристичките услуги

Зголемување на инклузивноста и бројот на посетители преку лесно читлив и разбирлив начин за добивање на сите достапни инклузивни услуги и нивна резервација

Унифицирање на систем за означување

Олеснет пристап до информации за постоење на паркинг простори, пристапност, достапни простории и други инклузивни содржини

Креирање на систем за коментари и поплаки

Идентификација на можните недостатоци, нивно отстранување или подобрување

Подготовка на туристички промотивни материјали преку употреба на стандардизирани меѓународни ознаки и симболи

Обезбедување на сите потребни информации за достапни услуги, ниво на достапност, контакти и слично кои ќе ја дадат реалната слика за достапноста на туристичката дестинација и ќе им помогнат на корисниците при планирањето на патувањето

Туристички локалитети и објекти

Мерка

Обезбедување на посебни места за застанување и паркирање, соодветно означени и лоцирани што е можно поблиску до влезните и излезните точки на зградите или туристичките атракции

Адаптација на рацепцијата и комуникациските системи

Јасно обележување и наведување на сите достапни услуги и содржини

Отстранување на физичките бариери и поставување на рампи

Поставување на лифтови со соодветна ширина и длабочина, употреба на копчиња со текст, бројки, Брајово писмо и аудио запис

Алармите за пожар да емитуваат звучни, визуелни и по можност вибрирачки сигнали

Адаптација на постоечките и изведба на нови инклузивни бањи и тоалети со сите потребни помагала

Адаптација на цените

Очекуван резултат

Олеснување на пристапноста и движењето до и околу објектите и содржините

Обезбедување пристапност и достапност за сите лица, без оглед на мобилноста, висината или нивото на сетилност

Олеснување на процесот за добивање потребни информации за достапноста на услугите и содржините

Обезбедување непречено хоризонтално движење и олеснување на движењето во објектите

Олеснување на вертикалната комуникација и движење

Зголемувањето на безбедноста и олеснување на евакуацијата во случај на пожар или други непогоди

Олеснување на пристап и употреба на санитарни јазли

Олеснување на условите за престој и уживање на туристичките содржини, зголемување на посетеноста и атрактивноста

Транспорт

Мерка

Изведба на стандардизирани рампи, лифтови или платформи на аеродроми, железнички и автобуски станици

Стандардизиран начин на означување и прикажување на информациите на постојките и во возилата

Адаптација на постоечките или набавка на нови инклузивни возила

Обезбедување на соодветна звучна и светлосна сигнализација на пешачки премини

Поставување на достапни постојки за одмор на магистрални и автопатишта

Очекуван резултат

Лесен, непречен и едноставен пристап до сите транспортни услуги

Обезбедување на сите релевантни информации за транспортот и инклузивните услуги

Обезбедување на безбеден, удобен и правичен транспорт

Зголемување на безбедноста на учесниците

Олеснување на патувањето до дестинациите и зголемување на бројот на посетителите од транзитниот туризам

Сместувачки капацитети и кампови

(важат и гореспоменатите мерки за стандардизација. локалитети и објекти)

Мерка

Адаптација или изведба на нови достапни соби и пратечки простории

Прифаќање на лица со куче водич

Изведба на нов инклузивен објект во природа

Очекуван резултат

Овозможување непречен пристап, движење на корисниците и употреба на содржините

Обезбедување поддршка за лицата со куче водич да можат да се сместуваат и уживаат во понудените содржини

Креирање на нова инклузивна дестинација за сместување на лица со попречености со сите потребни пратечки содржини

Угостителски објекти

(важат и гореспоменатите мерки за стандардизација. локалитети и објекти)

Мерка

Обезбедување на нови и адаптација на постоечки угостителски објекти

Изработка на менија со лесно читлив текст, Брајово писмо и други формати како веб страни или апликации со аудио записи

Очекуван резултат

Зголемување на понудата на инклузивни угостителски објекти, соодветно обележани за лесно проаѓање, особено во близината на транзитните правци

Олеснет пристап до сите потребни информации за угостителските услуги и производи, пред и за време на престојот во угостителските објекти

Конференциски објекти

(важат и гореспоменатите мерки за стандардизација. локалитети и објекти)

Мерка

Обезбедување на специјални седишта или простори за инвалидска количка

Обезбедување на комуникациски помагала

Очекуван резултат

Олеснет пристап и користење на конференциските содржини

Лесен пристап до сите потребни информации преку различни медиуми

Културни објекти - музеј, театар, кино и слично

(важат и гореспоменатите мерки за стандардизација. локалитети и објекти)

Мерка

Обезбедување на сите информации со читлив текст, Брајово писмо, аудио записи и останати формати како веб страни или апликации

Обезбедување на комуникациски уреди

Адаптација на просторот

Опционално постоење на инвалидска количка

Очекуван резултат

Олеснет пристап информациите и лесна употреба, пред и за време на посетите

Лесен пристап до информации за лица со оштетен вид

Олеснување на достапноста и можност за учество во активностите

Олеснување на движењето за лица со намалена мобилност

Пристапност во природа и на плажи

(важат и гореспоменатите мерки за стандардизација. локалитети и објекти)

Мерка

Обезбедување на транспортни услуги

Постоење на места за одмор под сенка

Обучување на ренџери и спасувачи

Обезбедување соблекувални

Обезбедување пристап до објекти и содржини за здравствен и бањски туризам

Очекуван резултат

Олеснување на транспортот до дестинациите и поврзување со останатите објекти и содржини

Овозможено непречено уживање во содржините и одмор

Олеснување на комуникацијата со посетителите и асистенција при изведувањето на активностите, како и можност за навремена и соодветна реакција при незгода

Адаптирани соблекувални за лесна употреба

Внесување нова содржина за користење и збогатување на понудата

Објекти за спорт и рекреација - спортска сала, базен, паркови и слично

(важат и гореспоменатите мерки за стандардизација. локалитети и објекти)

Мерка

Адаптација на просторот и вградување на соодветни помагала

Обучување на професионален кадар и спасувачи

Очекуван резултат

Олеснување на достапноста и можност за учество во активностите

Олеснување на комуникацијата, асистенција при изведувањето на активностите, како и можност за навремена и соодветна реакција при незгода

Обуки за туристичките работници

Мерка

Информирање за правата, можностите и способностите на лицата со попреченост

Подготовка за давање услуги во туристички дестинации и објекти

Обука за комуникација со лица со сетилна попреченост

Информирање во врска со помагалата, уредите и технологиите кои се користат од страна на лицата со попреченост

Обука за итна евакуација

Обука за превозници, обезбедување, продавачи и останати даватели на услуги

Вклучување на лицата со попреченост во обуките

Обука за лицата со попреченост за давање туристички услуги обезбедени преку едукативни, креативни работилници и

Очекуван резултат

Минимизирање и отстранување на социјалните бариери, достоинствено и правично третирање на корисниците

Подготовка на туристичките работници да одговорат на барањата на клиентите, да даваат услуги и да ги решат евентуалните проблеми

Обезбедување на професионален кадар обучен за комуникација со посетителите

Обезбедување информации за кадарот и редовна надградба за напредокот на технологијата, уредите и помагалата кои се користат

Обучен професионален кадар за итна евакуација и можност за навремена и соодветна реакција при незгода

Обучен професионален кадар

Обезбедување информации од прва рака за туристичките работници

Обучени лица кои ќе бидат вклучени во давањето на услугите на сите нивоа од туристичкиот сектор

Како и насекаде во светот, така и кај нас треба да се водиме од фактот дека туризмот треба да ги задоволи потребите на сите луѓе.

Развојот на инклузивниот туризам е долг и макотрпен процес кој бара огромно и посветено залагање на сите заинтересирани страни, од државните институции до самите корисници.

Во следните 4 години, Вардарскиот плански регион ја има единствената можност да влијае врз креирањето на политиките и да ги постави темелите на инклузивниот туризам за целата држава.

ЛИСТА НА РЕФЕРЕНЦИ

ⁱ Национална стратегија за туризам на Република Македонија 2016-2021.

<https://bit.ly/3duGYyk>

ⁱⁱUNWTO, 2016

ⁱⁱⁱBuhalis, D. and Darcy, S., 2011. Accessible Tourism: Concepts and Issues.

^{iv}VWHO, 2020. Disability and health.

<https://bit.ly/3yLGYTB>

^vUnited Nations Organization, 2006. Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

<https://bit.ly/3ftYpkb>

^{vi}UNWTO, 2013. Recommendations on Accessible Tourism.

<https://bit.ly/3fupq71>

^{vii}Australian Bureau of Statistics, 2004. Disability, Ageing and Carers.

<https://bit.ly/3wFsaEe>

^{viii}Ageing Europe - statistics on population developments.

<https://bit.ly/34u1R7Y>

^{ix}Universal Design Centre, 1997. The Principles of Universal Design,
North Carolina State University.

<https://bit.ly/2SHYveI>

